

Kyrklig skrud och prydnad 1960

På kyrkokonstens område är det själva kyrkoarkitekturen, som en följd av år har stått i medelpunkten för intresset och även givit upphov till diskussion. Orsaken är lätt att finna. Dels befinner vi oss mitt uppe i en period av livligt kyrkobyggande, dels har den nya kyrkoarkitekturens formspråk mötts med motsägelse eller tvekan på många håll. Vi få gå långt tillbaka i tiden för att finna en motsvarighet till den livaktighet på kyrkobyggandets område, som det vi just nu bevittna. Stadsdelskyrkor med tillhörande församlingslokaler uppföras över hela riket i de vidsträckt eller folkrika församlingarna, framförallt i de större städernas ytterområden. Att lämna en fullständig redogörelse för omfattningen av denna kyrkliga byggnadsverksamhet skulle föra för långt och lätt få karaktär av en enformig uppräknig. Av särskilt intresse är, att under år 1960 även flera församlingskyrkor ha uppförts. Till dessa kunna också hänföras de större stadsdelskyrkor, som kunna bli församlingskyrkor vid framtida församlingsdelningar. Att Stor-Stockholm härvid tilldrager sig ett särskilt intresse, är förklarligt genom den väldiga expansionen av bostadsområdena utanför den äldre stadskärnan. Befolkningssiffran i dessa områden, som både omfatta delar av det administrativa Stockholm och angränsande städer och kommuner, beräknas vid årsskiftet 1960-61 uppgå till omkring 700 000. Under loppet av ett år ha i de nybildade pastoraten i Stockholms södra förorter uppförts icke mindre än tre församlingskyrkor. Vantörs kyrka stod färdig och hade tagits i bruk strax före årsskiftet 1960, och under det gångna året ha kyrkorna i Skarpnäcks och Farsta församlingar

fullbordats och vigts för sitt ändamål. Härtill kan också läggas det omfattande kyrkokomplexet i Vällingby inom Spånga församling, där det rymliga kyrkorummet är beräknat att bli församlingskyrka, då den folkrika församlingen delas och Vällingby blir eget pastorat.

För de nya kyrkorna har givetvis även komponerats liturgiska inredningsförmål och sakral utsmyckning, såsom dopfuntar, altarkors eller krucifix, altarstakar, nattvardskärl och friskulptur. I den strax före årsskiftet 1960 invigda Olaus Petri kyrka på Gärdet inom Oscars församling har även en monumentalmålning utförts i kortaket. Åtminstone en av de nya dopfuntarna och ett av altarkorsen ha blivit föremål för viss uppmärksamhet. Arne Jones' altarkrucifix i Vantörs kyrka har genom sin ovanliga formgivning debatterats under året. Konstnären kallar icke sitt verk ett krucifix utan ett "Kristustecken" därför att bilden icke vill återge Kristusfiguren utan i stället symboliskt antyda korsfästelsen och den Korsfäste. Själva detta Kristustecken, som är fäst på ett träkors, är utfört i järn. Reaktionen inför bilden är rätt typisk för värderingen av de nya kyrkliga konstverken. Å ena sidan betygas det, vilket djupt intryck framställningen gör genom sin långt drivna stilisering och den dragning mot det abstrakta, som utmärker hela verket. Å andra sidan står man tvekande inför verkets förmåga att fylla en verklig funktion som andaktbild, så att detta "Kristustecken" faktiskt blir ett tecken som varder motsagt. Bland dopfuntarna har funten i S:t Tomas kyrka i Vällingby tilldragit sig särskild uppmärksamhet genom sin ovanliga utformning. Den bildas av ett stort

stenblock, som genom sina dimensioner för tanken till den fornkristna dopbrunnen. Funtens urholkning är äggformig och rymmer 500 liter vatten, som ständigt hålles friskt genom oavbrutet tillflöde och avlopp.

Av de nyare kyrkorna har över huvud ingen blivit så omdebatterad som Vällingbykyrkan. Redan det tunga tegelkomplexet intill samhällets köpcentrum har väckt uppmärksamhet, icke minst genom klocktornet, där 18 klockor äro fritt upphängda i en betongkonstruktion, som löper längs tornkrönets fyra sidor. Det är dock själva kyrkorummet, som har blivit föremål för diskussion och olika värderingar. Av stort intresse är härvid debatten i Svenska Dagbladet mellan Ulf Håård af Segerstad och Göran Lindahl. I sin artikel vid kyrkans invigning gjorde Håård af Segerstad vissa reservationer mot själva karaktären av kyrkorummet. Han uppfattade dess anda som mer reformert än luthersk-evangelisk, och i en senare artikel framhöll skribenten, att man borde taga mer hänsyn, än vad som är fallet, till "principiellt liturgiskt-funktionella synpunkter". Göran Lindahl fattade funktionens begrepp så, att det endast hänförde sig till det rent praktiska funktionerandet. Kyrkans konst får icke mätas efter samma värdeskala, som man använder för praktisk-funktionella ting såsom vissa bruksföremål. Kyrkoarkitekturen har också ensam bland de moderna arkitekturskapelserna funnit en form, som verkligen präglas av sann skönhet. Man hade en förmimelse av, att de båda högst initierade författarna aldrig möttes på samma plan, då de icke kunde enas om en gemensam utgångspunkt. Diskussionen var dock synnerligen nyttig, då den faktiskt berörde flera grundläggande problem, som borde ha genomdiskuterats på ett tidigare stadium, innan så många kyrkor redan stå färdiga. Håård af Segerstad gjorde ett mycket viktigt påpekande, då han framhöll, att principerna för ett kyrkobygge ännu långt ifrån äro klarlagda. För att belysa detta problemkomplex ur liturgiens synvinkel har undertecknad tagit upp frågan om funktion, tradition och form i kyrkobyggnad och kyrkorum till behandling i en artikel, som inom kort publiceras i Kyrkofrämjandets årsbok.

Man kan inför de nya kyrkorna icke undgå

att göra vissa kritiska påpekanden av såväl liturgisk som praktisk-funktionell karaktär. Här kan endast bli plats för några påpekanden. Det nu moderna bordsaltaret, som utgör ett kraftigt brott mot vår tradition från reformations-tiden, visar sig i praktiken mindre lyckligt, då det ofrånkomligen ger kyrkans korparti ett drag, som för tanken till reformerta kultrum. Hårtill kommer, att det i viss utsträckning hindrar bruket av markant färgsymbolik, då det icke tillåter upphängning av verkliga antependier. Tygremsan över altarbordets mittlinje är en numera vanlig form i västtyska kyrkor men är främmande för svensk sed. Vidare är det gott och väl, att altaret numera utsmyckas med ett kors eller krucifix, kring vilket ljusen kunna uppställas med antalet bestämt av dagens festgrad, men oftast gör hela korpartiet och altartakten ett alltför torftigt intryck, vilket är otillfredsställande inte endast ur estetisk utan även ur liturgisk synpunkt. Predikstolens och dopfuntens uppställning verkar ofta mera vara en nödlösning än resultatet av ett i god mening funktionellt tänkande vid rummets planering. Stundom ser man altare, predikstol och dopfunt uppradade som på en estrad i korpartiet, vilket för tankarna till helt annat håll än till svenskt gudstjänstliv. Det framhålles ofta, att nya kyrkor måste vara moderna, och det är givetvis ett riktigt krav, om de skola tjäna nutida gudstjänstliv. Fråga är, om de verkligen ur denna synpunkt äro så moderna, som det ofta påstås. Man bör lägga märke till att nutida gudstjänstliv otvivelaktigt har en uppenbart traditionell prägel både i fråga om den liturgiska gestaltningen och i fråga om kyrkomusiken. "Nyheterna" kunna betraktas som nyskapelser på traditionens grund. Man kunde önska, att den moderna kyrkokonstens och kyrkoarkitekturens formspråk stämde mer överens med denna den svenska liturgiens egen karaktär. Traditionsproblemet i kyrkokonst och kyrkoarkitektur visar sig vid ett närmare studium ha ofrånkomliga liturgiska aspekter. Modemiteten i kyrkorummet bör också svara mot aktuella strävanden på det liturgisk-musikaliska området. I äldre kyrkor bygger man av liturgisk-musikaliska skäl kororglar, och man märker också en tendens att i nya kyrkor placera

orgeln i kyrkans främre del, i eller vid sidan om koret. Här och var anvisas orgeln liksom kören någon form av avbalkning i kyrkans främre parti. Detta är knappast någon lösning av det problem, som föreligger, ty körens funktion är härvid icke genomtänkt. Den bästa lösningen vore, att koret utformades med ett utsprång eller någon form av absidial avslutning och att orgeln placerades intill ena tvärmuren mot det bredare långhuset. Då kunde kören få sin placering framför själva korutsprånget i god kontakt med orgeln. Att kören i detta fall icke bör bindas i sin placering genom fasta bänkkvarter utan kunna ordnas i olika uppställningar, är också ett krav, som hör samman med den liturgiska funktionen. I detta sammanhang bör även kyrkorummets akustik uppmärksammas. Det är ett egendomligt fenomen, som man stöter på, att i vår tid, då den akustiska effekten kan matematiskt beräknas, akustiken lämnar mycket övrigt att önska. Det skall villigt medges, att problemet innesluter stora svårigheter, då det talade ordet och musiken ställa olika krav i akustiskt hänseende. Man borde dock genom noggrann beräkning kunna nå fram till en

sådan lösning, att å ena sidan det talade ordet icke slås sönder av allt för lång efterklang och å den andra sidan orgelklangen och sången icke förkvävas genom alltför torra akustiska förhållanden. Man skulle givetvis kunna fortsätta de kritiska marginalanteckningarna på flera punkter, men de påpekanden, som här gjorts, grunda sig på iakttagelser hos den allra senaste kyrkoarkitekturen.

Vi ha all anledning att glädja oss åt den stora livaktigheten på kyrkobyggandets område, då ett verkligt kyrkorum på rimligt avstånd från bostaden är ett uppenbart önskemål inte minst bland människorna i våra skäligen avhumaniserade och tekniskt präglade ytterområden i de växande städerna. Man kan dock befara, att en alltför tillfällig modernitet i dagens kyrkobyggen om något eller några årtionden icke endast verkar rent estetiskt förlegad utan även framstår som mindre funktionell med hänsyn till den liturgiska utvecklingen.

Lidingö i januari 1961.

Ragnar Stenberg